

Відгук

*офіційного опонента на дисертаційно-монографічне дослідження
«Латиномовна література України XV - XIX ст.: жанри, мотиви, ідеї»
та автореферат дисертації Мирослава Степановича Трофимука на
здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01 – українська література.*

Поява в останні роки авторських історій давнього національного письменства Петра Білоуса «Історія української літератури XI-XVIII ст. (2009), архієпископа Ігора Ісіченка «Історія української літератури»: епоха Бароко XVII – XVIII ст.» (2011), як і вихід першого і другого томів з академічного дванадцятитомного видання історії української літератури, в яких проаналізований шлях давнього письменства впродовж X – XVIII ст., – значний новітній успіх сучасної медієвістики. Давноочікувана історія національного латиномовного письменства, здійснена М.С. Трофимуким у дисертаційній монографії, є гідним поповненням української літературознавчої медієвістики, вагомим внеском у національну неолатиністику, науковим аргументом і зацікавленням для подальшого дослідження неолатиністики і написання історії польськомовного, російськомовного, церковнослов'янськомовного національного письменства та їхньої ролі в розвитку україномовного давньої доби.

Продовжуючи розвивати традиції львівської школи неолатиністики, М.С. Трофимук у вивченні та досягненні шляхів, здобутків і досягнень своїх попередників і сучасників, активно працює в науковому, перекладацькому, навчальному спрямуванні, щоб здобутки рідної латиномовної літератури стали надбанням загальнонаціонального культурного розвитку. Його дослідницько-перекладацький досвід став вирішальним підґрунтям написання історії українського латиномовного письменства XV- XIX сторіч. Ці знання й досвід відчуються на рівні аналізу літературних фактів, напрямів, методів творчості письменників, синкретичних перехрещень у стилістиці творів, індивідуальних стилях письменників, літературно-навчальних традиціях, поєднанні антично-поганської та християнської природи, словесній творчості, підпорядкованій культурно-історичним і конфесійним потребам, приписам і вимогам.

Дослідник переконливо обґрунтовує елітарну парадигму латиномовної творчості, що мала загальноєвропейську спрямованість, доповнену національними особливостями, відбрунькованими від гуманістично-ренесансних промонархічно-класицистичних світоглядних узагальнень і пошуків, і припасованих до національно-визвольних, державотворчих, освітніх, конфесійних, ідеологічних, культурологічних засад розвитку українського суспільства в підневільні та самостійні періоди свого буття.

Визначені автором актуальність, мета, об'єкт, предмет дослідження, теоретико-методологічна основа, новизна, теоретичне і практичне значення, особистий внесок дисертанта в опрацювання теми увиразнюють тривалу цілеспрямовану різнобічну працю М. Трофимука, підсумовану монографією.

У першому розділі, аналізуючи історію дослідження української латиномовної літератури, дисертант запропонував виражену періодизацію розвитку галузі, наповнення її тематикою, персоналіями письменників і дослідників, віддаючи належну вдячність Панасові Феденкові за посібник «Ukraina Latina»(1937), історіям літератури І. Франка, Д.Чижевського, М.Грушевського, М.Возняка, О.Барвінського, працям Олександра Стороженка, дослідникам і перекладачам риторик, поетик, філософських праць і творів античної, національної латиномовних літератур, авторам дисертацій з неолатиністики М. Білику, В.Маслюку, О.Циганок, О.Трофимук, Л.Шевченко-Савчинській. Висвітлений матеріал про розвиток неолатиністики в Білорусі, Росії, увиразнює вплив української школи на них, а польської на українську. Щодо Трофимукового внеску в національну неолатиністику, то вона вагома як з боку історико-літературного, орликознавства, так і мовознавчого. «Латино-український словник» Мирослава та Олександри Трофимуків (2001), як і монографії «Поетика епохи Мазепи» (2009) і «Латиномовна література України XV- XIX ст.: жанри, мотиви, ідеї» (2014), список і якості надрукованих різножанрових досліджень дають підстави бачити в особі пошуковця фахівця високого рівня й належних здобутків.

Обрані автором історико-культурний, бібліографічний, історико-літературний, компаративний, інтертекстуальний методи дослідження сприяють ув аналізі творів латиномовної літератури як через висвітлення внутрішньої структури пам'яток, їх зв'язку з теоретичними вимогами, історико-культурними особливостями і потребами українців, так і з впливом їх на подальший розвиток жанрів у нашій латиномовній і нелатиномовній літературі, зв'язками її з античними, християнськими творами як з першоджерелами тем, ідей, образів, ритміки та лексики.

Достатньо обширно, фахово-зріло написані в другому розділі параграфи, присвячені аналізу поетичної творчості латиномовних письменників XV-XIX сторіч. Автор дослідження окреслив жанрово-поетикальні структури аналізованих творів, зв'язок їх з життєписами письменників, історичними та культурно-освітніми умовами й потребами українців. Варто було не пропустити нагоду порівняти особливості доробку поетів, що представляють католицьку Русь з доробком києвомогилянців, чернігівців, аби наглядніше увиразнити краєві особливості та традиції. Нам усім треба звертати належну увагу на факти доброчинства, меценатства як на моральну підтримку поетів за їхнє бажання щиро служити своїм талантом Україні: К.-В.Острозького – Симону Пекалідові, М.Вишневецького – Жданові Білицькому, Йосипа Верещинського – Себастьяну Фаб'яну Кленовичу тощо.

Патріотично-гуманістична, просвітницько-естетична діяльність і творчість українців-римокатоликів не лише утвердила в літературному процесі України етноідеологеми сарматизму, ідеальної монархії, ідеального короля, «Київ- другий Рим», але й переконання, що наше письменство має творитися україно-євроцентричним, згідні європейському

або й кращим, щоб задовільнити потреби нації. Лише пам'ятаючи й беручи до уваги філософсько-ренесансні романтичні бачення і розуміння історичної місії і ролі українських римокатоликів, зокрема С. Оріховського, котрі сколихнули Польщу, Україну й розпочали різнобічне виховання українця українцем, ми можемо реалістично оцінити джерела розвитку національно-визвольної ідеології, що завершилася Хмельниччиною та в її підготовці поем героїко-патріотичної, народознавчої, гуманістично-просвітницької тематик з культом «некоронованих королів» князів Острозьких, Вишневецьких, національної античності – доби середньовічної України, героїки сучасних їм запорожців у спадщині закоханих у січовиків братів Чагровських, С.Пекаліда, Й.Верещинського, І. Домбровського, М. Пашковського тощо.

Продовження цього спрямування в літературі поетами православного віровчення в XVII- XVIII ст. наглядно підкреслює, що національні традиції і потреби були понадконфесійними цінностями й сприяли розвиткові україноцентризму в різномовно-різножанровому письменстві ренесансно-гуманістичного, класицистичного і барокового напрямів. Занурившись ув естетично-філологічний метод аналізу, М. Трофимук недооцінив політично-мілітарну, національно-визвольну спонуку як надзвичайно дієві підойми в розвиткові літератури XVI- XIX сторіч.

Дисертант в аналізі прози XV-XVI ст. зосередився на центральній постаті С.Оріховського та його доробку з риторичного підходу. Цей письменник заслуговує на різнобічний аналіз, бо власне він і його твори збурили польське та українське суспільства й тримали войовничість і патріотичну насаженість обох шляхт – української та польської – в стані піднесеного протиборства й змагальності.

Після аналізу прозового доробку С.Оріховського, здійсненого фахово, М.Трофимук зосереджується на епістолярному жанрі, залишивши поза увагою етапні латиномовні різножанрові прозові, науково-освітні праці, твори, котрі впродовж XVII – XIX сторіч служили надійному утвердженню освіти, культури в Україні та популяризації наших надбань поза етнічними теренами. Це, зокрема, життєпис Мелетія Смотрицького авторства Якова Суші під назвою «Савло і Павло руської унії», його історія греко-католицької церкви; літописи Львівського кармелітського монастиря, літопис Яна-Хоми Юзефовича, хронічка ржищівського тринітарія Людвика про Коліївщину, «Короткий нарис фундації Федора Киріятовича» у 2 т. Йоаникія Базиловича, (1799;1804); «Історія карпатських русинів» у 6-и томах (1843) Михайла Лучкая тощо.

Аналіз листів визначних українських світських і церковних діячів XVII-XVIII ст. як окремого літературного жанру також увиразнює значні вимоги до них із теоретичних засад і зрослої фахової майстерності авторів (Стефана Яворського, Пилипа Орлика, Івана Мазепи, Теофана Прокоповича), художньої наповненості епістол.

До позитивного внеску дисертанта в зміст монографії є аналіз двох варіантів граматики української мови Івана Ужевича, виданих у Парижі 1643 і 1645 років. Якщо праці Ужевича є ілюстрацією наукової гуманітарної

думки першої половини XVII ст., то опущена дослідником «Грамматика слов'яно-руська» Михайла Лучкая (1830) проілюструвала би конкретні досягнення в мовознавстві наших учених у XIX ст., рівень тягlosti науки.

Із засад набутого фахового досвіду, аргументовано, переконливо, зріло проаналізовані зміст, особливості поетик, риторик киево-могилянських професорів, принципи аналізу та теоретичного обґрунтування ними віршованих творів, світських промов, церковних проповідей із засад теоретичної і прикладної науки. Запропоновані дослідником етапи розвитку шкільної теорії літератури заслуговують на увагу медієвістів.

На зрілому фаховому рівні написаний також параграф «Лексикографічні праці», в якому автор обґрунтував хронологію, джерела, науковий рівень латино-українського словникарства в XVII-XVIII ст. та їхню роль, зокрема авторів-укладачів, філологів-василіян: Єпіфанія Славинецького, Арсенія Корецького-Сатановського, мазепинця Івана Максимовича, за повернення спадщини якого в науковий обіг щира дяка.

У висвітленні змісту другого розділу варто було звернути увагу на роль і значення суспільно-політичної, історико-культурної, просвітницької діяльності, спрямованої на розвиток національно-визвольного руху, відновлення продержавницької діяльності послідовниками С.Оріховського Йосипом Верещинським, Яном-Щасним Гербуртом, Іваном Домбровським, Касієм Саковичем, а також проаналізувати поетичні, драматичні твори Шимона Шимоновича.

Особливості літературного процесу в Закарпатті XVIII – першої половини XIX ст. аналізує Н.Вигодованець у збірці статей «Літературне бароко Закарпаття» (2010), доробок якої, як і історіографічний Дмитра Вирського, потрібні дисертантові, залишились поза його увагою. Львівський університет як класичний навчальний вищий заклад, заснований у 1661 році, і в ньому, певне, читалися курси поетики, риторики, а в бібліотеці університету зберігаються пам'ятки латиномовної літератури. Шкода, що ця установа знову залишилася поза увагою дисертанта, як і інші архівні матеріали.

Суб'єктивно звучать твердження М.Трофимука про те, що літописи не є літературно-художніми пам'ятками. Про те, що літописи поєднують в собі історико-публіцистичну та літературну поетику засвідчує досить обсяжна наукова література. Така ж суб'єктивність характерна твердженню, що в українських пам'ятках не розвивався індивідуалізм як ознака ренесансного змістовного наповнення творів. Аналіз щоденника Федора Євлашевського, літопису Якіма Єрлича, літописця, львівського міщанина Петра Кунащак (всі пам'ятки XVII ст.) наглядно ілюструють не лише морально-етичний, але й прагматично-матеріальний індивідуалізм цих авторів.

Третій розділ дисертаційної монографії за своєю тематикою, аналізом латиномовної спадщини національного письменства вагомий для пізнання, усвідомлення й переконаності у творчому підході наших письменників, учених, теоретиків літератури до завдань своєї праці. Вони, як узагальнює дослідник, відштовхуючись від класичних змістовно-формальних жанрових

вимог на засадах античних, ренесансних, поренесансних, бароково-класицистичних світоглядних, естетичних, етичних власних пошуків і знахідок не лише спрямовують свою творчість в загальноукраїнське, але і європейське, літературно-гуманітарне русло. Продовжуючи напрацювання В.Маслюка, Д. Наливайка, М.Трофимук здійснив ґрунтовний аналіз, пояснення розвинених жанрів і жанрових видів в поезії, прозі, їхніх провідних мотивів та ідей, художньої наповненості пам'яток і закономірностей її досягнення. Відзначаючи вагомий вплив на літературний процес теоретиків, зокрема Теофана Прокоповича, Митрофана Довгалецького, вчений наголошує, що творчість латиномовних авторів не була компілятивною, виразно наслідувальною, а самодостатньою, безпосередньо пов'язаною з національними потребами, часовими та загальнокультурними умовами й вимогами, чим утвердила себе як невідривне явище всеукраїнського гуманітарного процесу. Ці визначення дослідника переконливі, аргументовані, тому є вагомим внеском у сьогочасну літературознавчу науку.

Варто було би звернути увагу на приклади переваги конкретних жанрів у конкретну часову добу, що допомогло би більше аргументовано зрозуміти й пояснити духовно-ідеологічні, віровченнєві потреби суспільства та міру враховування їх творчою інтелігенцією. На моє переконання, не можна було поза увагою залишати гайдамацьку національно-визвольну боротьбу, добре, хоча тенденційно, висвітлену в польськомовному національному письменстві другої половини XVIII ст. і зокрема латиномовному творі ржищівського тринітарія Людвика, незаввженого дослідником.

Уважно проаналізувавши образи-символи Києва – дослідником «Київ – це Рим», «Київ – це Єрусалим», «Київ – матір міст руських», забутий образ України-Аркадії, котрий увиразнює причини навалної колонізаторської політики сусідів – поляків, московитів, татарів, турків – зацікавлених у пануванні над природними і людськими багатствами нашого народу, плодами праці предків.

Як зауважує дисертант, у рукописних збірниках XVII – XVIII сторіч є чимало літературних, навчально-освітніх пам'яток, вартих пильної уваги дослідників. Шкода, що М.Трофимук не скористався тим матеріалом. У фаховому аналізі поетики, змісту листів визначних діячів України, дисертант доводить їхню жанрово-літературну наповненість і майстерність, логічну переконаність, що допомагає місткіше пізнати особливості пам'яток як пам'яток літературних. Варто було зупинитися і на таких перлинах дидактично-навчальної тематики, як латиномовні листи Григорія Сковороди до Михайла Ковалинського, що увиразнило би наглядніше особливості та міру популярності жанру і серед демократичних верств суспільства.

Отже, структура, зміст монографії, надрукованих за її тематикою статей, автореферат, висновки до дисертаційного дослідження свідчать про значне наукове досягнення М.С. Трофимука в опануванні, аналізі та трактуванні закономірностей, особливостей розвитку, суспільного, культурного, літературного значення національного латиномовного

письменства XV- XIX ст. Це дисертаційне дослідження - цілком самостійне, вагоме для сучасного українського літературознавства, нашої і європейської неолатиністики. Воно підкреслює, що в особі дисертанта маємо зрілого й фахового науковця, здатного й надалі плідно працювати в галузі національної неолатиністики, медієвістики.

Не дивлячись на низку зауважень і побажань авторові, його працю-новаторська в історії національної медієвістики, написана відповідно до вимог до праць такого жанру, заслуговує науковій підтримки, схвалення, активного використання в навчально-дослідницьких студіях а автор заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013р. за №567, зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ №656 від 19.08.2015р.

**Доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української і світової літератури
та методики навчання імені Михайла Максимовича
Переяслав-Хмельницького ДПУ
імені Г.Сковороди**

[Signature]
М.П. Корпанюк.
Підпис
Засвідчується
Нач. В.П. *[Signature]* А.М. Данисенко